

MİLLİYETLER PROBLEMİ VE SOVYET İDEOLOJİSİ

Abdullah SAYDAM*

Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Gorbaçov tarafından ortaya atılan «Glastnost» politikası dış dünyanın gözünde hâlâ esrarını korumaktadır. Sovyet toplumunun, kapalı toplum olması sebebiyle uygulamanın sonuçları hakkında kesin bir yargıya varmak zor gibi gözüküyorsa da, Rus tarihi, komünist gelenek ve Gorbaçov iktidarının şimdiye kadarki uygulaması dikkate alınarak bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Herkesin merak ettiği hususları bir çırpıda özetlersek; Rusya komünizmden vaz geçecek mi, demokratlaşma mı başlıyor, emperyalist emeller terkedilecek mi, Rus esaretindeki milletlere hürriyet ve nihayet bağımsızlık verilecek mi, Sovyetler bu yeni uygulamalarla ekonomik darboğazlardan kurtulabilecek mi? Bunun gibi binlerce soru.

Glastnost politikasının açıklanmasından sonra, Kazakistan'da yönetim değişikliği Türkler tarafından protesto edildi. Kırım Türkleri vatanlarına dönebilmek için Moskova'da ve diğer şehirlerde toplantılar, yürüyüşler yaptılar. Beklenen, Gorbaçov'un glastnostu sadece Ruslar için mi ortaya attığı, yoksa Sovyet hakimiyetindeki bütün milliyetleri huzura ve refaha kavuşturmak için mi savunduğudur. Gerçi Kırım Türklerinin vatanlarına dönebilecekleri açıklandı ama önemli olan uygulamanın nasıl olacağıdır. Diğer taraftan Kırımlıların kendi cumhuriyetlerini kurmalarının engellenmesi mesele üzerinde şüpheleri artırmaktadır. Uygulamayı yapacak olan makamın davranışı ise kararın samimiyet derecesini gösterecektir. Bunu öğrenmek için ise vakit henüz erkendir.

Bu yazının aydınlatmak istediği konu ise, milliyetlere Sovyetlerin bakış tarzını tesbit etmek ve Rusların «İdeoloji haline getirdikleri emperyalist emellerinin» perde arkasını gözler önüne sermekten ibarettir. Böylece glastnostun varmak istediği hedefin de belirlenmesi imkân dahiline girecektir.

(*) K.T.Ü. Fatih Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

Sınıf ve Millet

Karşılaştıkları her problemi kolayca üretim vasıtalarının dengesizliğine ve sınıflar arasındaki menfaat mücadelelerine bağlayan Marksist ideologlar, çoğu zaman millet kavramına pek önem vermezler. Millet ihmal edilebilir bir teferruattır onlar için. Asıl önem verdikleri olgu ise sınıftır. Bu yüzden millet gerçeğini de sınıf kavramının önemini zedelemeyecek şekilde izah ederler.

Millet mefhumu için hâlâ Stalin'in «Marksizm ve Milliyet Meselesi» adlı eserindeki tarifi geçerlidir : «Millet sözünden Marksizm-Leninizm, tarih içinde meydana gelmiş sağlam bir insan topluluğunu anlar; bu topluluk, dilin, ülkenin, iktisadî hayatın ve aynı kültürün meydana getirdiği ruhi özelliklerin müşterek temeli üzerinde yükselen bir varlıktır.»

Sınıf ve millet arasındaki münasebetler bakımından şu noktalar önemlidir : Millî topluluk vasfı sınıf varlıklarını ortadan kaldıramaz; ama sınıflar arasındaki dayanışma millî sınırların ötesine taşar.⁽¹⁾

Sovyet ideolojisine göre, «insanların günlük hayat şartlarının doğrudan doğruya tesiri altında kendiliğinden meydana gelen bütün sosyal his ve duyguların, intibaların, düşünceler, tahayüller v.s.'nin hepsi cemiyet psikolojisidir. Ancak cemiyet psikolojisiyle, bir milletin ruhi özelliklerini belirten ve onun bütün sınıflarının malı olan millî ruhu birbirinden ayırmak lâzımdır. İdeoloji ve kültüre genel olarak millî bir şekil veren bu ruhtur ve bu şekil muhteva itibariyle bir sınıf karakteri arzeder.⁽²⁾

Bir sihirli anahtar gibi her oluşumun izahında kullanılan «sınıf», Lenin «Büyük Teşebbüs» adlı eserinde şöyle tarif ediyor :

«Tarihin, sosyal hayatta tayin etmiş olduğu bir üretim sistemi içinde almış oldukları yerlere göre birbirlerinden farklı olan büyük insan topluluklarına sınıf derler.»⁽³⁾

Eğer bu tarif gerçekten sosyolojik esaslara uygun ise, tarihin hiç bir devresinde sınıflar ortadan kaldırılamaz. Çünkü insan hayatında ne üretim eksik olur, ne de bu üretim zinciri içerisindeki farklılıklar...

Tarihi Olayların İtici Gücü

Karl Marks, Engels ve diğerlerinin, sınıf hakkında ortaya attıkları felsefi görüşlerin cazibesi altında, ondan çok daha gerçek olan millet gerçeğini görmeyişleri Marksist ideolojinin en büyük hatalarından biridir. Halbuki tarih incelendiğinde nice dönüm noktası sayılan olayları ortaya çık-

ran sebepler sınıflararası mücadeleler değil, milletler arasındaki mücadeleler olmuştur. Sınıflararası mücadeleler diye nitelendirilen bir kısım ihtilâl ve ayaklanmalar ise genel değil kısmî ve müstesnadır. Bu olayların da tarihî sürekliliği yoktur.

«Komünist istihsale kavuşmuş olan, yani Marksistlerin vehim ve hayallerine göre 'Hürriyet'e erişmiş bulunan, hatta farzımuhal sınıfsızlığı elde etmiş olan müstakbel insanlıkta da milletler ve ırkların mücadeleleri yine devam edecektir, tarzında geleceğe ait bir hüküm verilirse, bu herhalde Marksizmin geleceğe ait hükümlerine nisbetle çok daha realist ve olağan bir mahiyet taşıyacaktır.»⁽⁴⁾

Karl Marks milliyeti inkâr ettiği halde hayatı boyunca bazı olayları değerlendiren milliyetçi düşünüş ve endişelerden uzak kalamamıştır. Şu satırların sahibi milliyeti ve millî menfaatleri saçma bulan Karl Marks'tır :

«Almanya'nın şeref ve menfaatlerini korumanın tek yolu, tekrar ediyoruz, Rusya'ya karşı savaştır.»⁽⁵⁾

Marks'ın koyu bir Yahudi veya Alman ırkçısı olduğu iddialarını bir tarafa bıraktığımızda bile, O'nun gelişen Rusya karşısındaki endişelerini görmek bu konuda son derece açık fikir verebilir. Herşeyden önemlisi bu endişelerin sınıflararası bir çatışma ile izah edilememesidir. Marks, Rusya'dan panislavist politika yüzünden tiksiniyordu. İlginç olanı Marks'ın o zamanlar yani bir asır önce, Rus yayılcılığı ile ilgili olarak yazdıklarıdır. Meselâ 5 Mayıs 1855'de yayınlanan yazısında yer alan şu cümleler hayli dikkat çekicidir :

«Panislavizm sadece İslav milletlerin istiklâli için çalışan bir hareket olmayıp, aynı zamanda Avrupa üzerinde yapacağı tesirlerle bin yıllık bir tarihin meydana getirdiklerini yıkmak gayesini güder. Bu ise ancak haritadan Macaristan'ı, Türkiye'yi, Almanya'nın büyük bir kısmını silmekle gerçekleşebilir. Bundan başka bu neticeleri elde ettiği takdirde onların devamlılıklarını temin için Avrupa'yı boyunduruğu altında tutması gerekir. Panislavizm, şimdi bir nazariye olmaktan çıkmış, siyasi bir program, daha doğrusu süngünün desteklediği siyasi bir tehdit halini almıştır.»⁽⁶⁾

Yine Marks'ın Rus yayılcılığı ile ilgili olarak duyduğu endişeler yanında Ruslara karşı gerektiği gibi aktif davranmayan İngilizleri suçlaması da bir sınıfın menfaatini korumakla izah edilebilecek gibi değil. O, İstanbul'un ve Boğazların stratejik önemi üzerinde duruyor ve Rusya'nın İstanbul Boğazı'nda kalmayacağını belirtiyordu. Bunu önlemek için de İngiltere'yi göreve çağırıyordu. Marks'ın Ruslar hakkındaki düşüncelerini belirt-

tiği yazılarından biri de New York Daily Tribune'in 12 Nisan 1853 tarihli nüshasında yayınlandı. Marks, âdetâ günümüzdeki Rus politikasını izah edercesine şöyle yazıyordu :

«Rusların riyakârlıklarını kavramak için Deli Petro'dan beri yaptıkları ilhakları gözden geçirmek kâfidir.»⁽⁷⁾

Bütün bu ifadelerin hangisi, ne çeşit bir sınıf mücadelesi ile açıklanabilir?

Rus İhtilâlinin İlk Yıllarında Milliyetler Konusu

Lenin ve arkadaşları ihtilâl öncesinde ve ihtilâlin ilk yıllarında farklı milletlerin varlığını ve bunların kendi kaderleri ile ilgili karar verebilmeleri gerektiğini kabul ediyorlardı.

«Rusya'nın devlet sınırları içinde bulunan bütün milletlere serbestçe ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı tanınmalıdır. (Lenin, Mayıs 1917)»⁽⁸⁾

24 Kasım 1917'de Lenin ve Stalin imzasıyla, «Rusya'nın ve Doğu'nun bütün müslüman işçilerine» hitaben yayınlanan çağrıda şöyle deniliyordu :

«İnanışlarınız ve gelenekleriniz, millî ve kültürel kurumlarınız bundan sonra serbesttir ve dokunulmazlık içindedir. Millî hayatınızı serbestçe ve müdahalesiz şekilde organize ediniz. Bu sizin hakkınızdır.»⁽⁹⁾

Milletlerin Sovyetler Birliği'nden ayrılma hakları konusunda Lenin'in görüşleri Nisan 1917'de toplanan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) kongresi sırasında yayınlanan şu bildiriyle ilân edildi :

«Serbestçe ayrılma ve bağımsız devletler kurma hakkı Rusya'ya bağlı olan tüm milletlere tanınmalıdır. Bu hakkın tartışılması veya serbestçe uygulanması için alınacak garanti tedbirlerine karşı çıkmak, işgâl ve ilhak politikası ile eşdeğerdedir. Milletlerarasındaki gerçek demokratik yaklaşmayı teşvik edecek ve çeşitli milletlerin çalışanları arasında dayanışmayı sağlayacak şey, milletlerin ayrılmak haklarının, proleterya tarafından saygı görmesidir. Ancak, milletlerin ayrılma hakları ile bu ayrılığın zamanını, seçme hakkını birbirine karıştırmamak gerekir. Bu meseleyi Proleterya Partisi kendi başına çözecektir.»⁽¹⁰⁾

Bu parlak lâfların gerçek anlamı gayet açıktır : Sovyetler Birliği'nden ayrılabilme hakkı milletlere tanınıyor ama bu hakkın zamanını tesbit ve uygulama yetkisi Merkez Komünist Partisi'ne bırakılıyor. Buna, 1919 Martında Ukrayna Komünist Partisi 3. Kongresinde konuşan Merkez İcra Komitesi Başkanı Sverdlov'un sözleri açıklık getiriyor : «Yarattığımız tüm müstakil

Sovyet Cumhuriyetlerinde partimizin üstünlüğünü korumamız gerekir. Yönetim her yerde Rus Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne aittir.»⁽¹¹⁾

Bu şartlarda Sovyetler Birliği'ne bağlı bir milletin ayrılmasını beklemek fazlaca safdillik olur herhalde. Komünistlerin yaptığı basit, fakat etkili bir propagandadan başka şey değildi.

Zaman geçtikçe Rusların öteki milletlere, özellikle müslümanlara pek sempatik davranmadıkları görüldü. İlk yıllarda Sovyet yöneticilerinin açıkladıkları prensiplere uyacaklarını zanneden ve bunu bekleyen komünist Türkler, çok geçmeden ne derece büyük bir hataya düştüklerini anladılar. Rejim oturduktan sonra Ruslar, bir taraftan «Milliyet» konusunun bir burjuva aldatmacası olduğunu, asıl savunulması gereken şeyin işçi sınıfının çıkarları olduğunu ileri sürerken, bir taraftan da koyu Rusçu bir politika takip etmeye başlıyorlardı. Bundan sonra Marksist-Leninist ideolojinin sempatik ifadeleri sadece ve sadece Rus emperyalizmini gizleyen bir perde görünüyordu.

«1939 ağustosundan 1941 haziranına kadar Sovyetler Birliği net bir biçimde Rusçu olan bir politika takip etti. Lenin «Milletlerarası İlericilik» adına Sovyetler Birliği'nde yaşayan müslümanları Arap alfabesini terkedip Latin alfabesi almaya zorladı. 1939'da Stalin onlara Rus alfabesini cebirle kabul ettirdi. Otorite gittikçe gaddarlaşıyordu.»⁽¹²⁾

Ruslar inisiyatifi elde ettikten sonra Türklere başlangıçta vaad ettikleri her türlü bağımsızlık hakkını ve kendi mukadderatlarına hakim olmak hakkını unutmışlardı. Önceleri, meselâ Şeyh Şamil'in Çarlık Rusya'sına karşı yürüttüğü mücadele, sırf Türkleri elde etmek için övülürken daha sonraları Şeyh Şamil'in «Türk ve İngiliz emperyalizminin kuklası» olduğu ilan edildi. Artık Çarlık rejiminin Türklere karşı uyguladığı politika şiddetle karşılanmadığı gibi, üstelik Çarlık idaresinin Türkleri medenileştirdiği, Doğu ve Batı emperyalistlerine karşı koruduğu ileri sürülüyordu. Bu arada bütün cumhuriyetlerin özellikle Müslümanların sosyalist kütlere dahil olması gerektiği belirtiliyor ve burjuva özentisi «millî kültür ve geleneklerden vazgeçilmesi» isteniyordu.

«Ruslar, yönetimleri altında bulunan Müslüman topluluklarını ortadan kaldırmayı amaçlamışlardı. Kullanılan metodlar ufak tefek farklarla her bölgede aynı kalıyordu. Bunları bulup çıkarmak zor değildi: Geleneksel köklü aydın sınıflarını tahrip etmek; İslâm dinine karşı savaşmak ve kütleleri kültürel yönden eritmek... Rusların İslâm dinine karşı güttükleri siyaset her şeyden önce acımasızdı.»⁽¹³⁾

Evet, Karl Marks'ın dediği gibi; «Ruslar riyâkârdılar.»

Komünist Rusya - Panislavist Politika

Rejim artık oturmuştu. Kimseye yaranmaya gerek yoktu. İşte o zaman Kremlin'in şefleri gerçek niyetlerini gösterdiler ve açıkça panislavist bir politika takip ettiler. Hele İkinci Dünya Savaşı sonrasında panislavist düşünce Rus politikasının hakim karakteri oldu. Stalin, Hitler'den mi etkilenmişti? Belki de... Fakat kesin olan bir şey vardı; bu savaştan sonra Ruslar, 1860-1870 yıllarında Rus milliyetçilerinin sınırlarını götürmek istedikleri «Stettin-Trieste Hattı»na kadar yayılmış ve burada sınır tutmuştu.⁽¹⁴⁾ 1941 yılından itibaren Panislavizm, Komünist Parti eliyle uyandırılmıştı. Bundan sonra Rus yazarları ve düşünürleri eserlerinde bu konuya ağırlık vermeye başladılar.

Kasım 1877 tarihli «Journal»de, «İstanbul bize, Ruslara ait olmalıdır. Asia başkasına değil.»⁽¹⁵⁾ diye yazan Dostoyevsky ile 10 Ağustos 1942'de Moskova'da toplanan panislav kongrede; «İslavlar, birleşelim. Ta ki her İslav milletinin rahatça var olma hakkı, mevcudiyetini korusun ve bizim kültürümüz serbestçe gelişebilsin.» diye konuşan Tolstoy arasında pek fark yoktur.⁽¹⁶⁾

Artık açıkça sosyalizmin Rus kültürü, siyaseti ve ahlâkı olduğu ilan ediliyordu :

L. Knipper, Sovyetskaya Muzyka'nın 2. sayısında (Moskova 1951) şunları yazıyordu : «Sovyet Cumhuriyetleri ve halk demokrasileri Rus kültürünü model alır ve onunla güçlenir.»⁽¹⁷⁾

Prag'ın komünist yayın organı Rude Pravo 4 Mart 1952 tarihli nüshasında Enformasyon Bakanı Vaclav Kopecky'nin şu konuşmasına yer vermişti : «Dünya işçileri çok iyi biliyorlar ki, Sovyetler Birliği'ne karşı olan her hareket haksızdır. Sovyetler Birliği'nin teşebbüs ettiği her hareket ise yüksek adaletle ilgilidir.»⁽¹⁸⁾

Moskovsky Komsomolets 6 Mart 1945'te yazıyordu : «Gelecek Rus dilinindir, çünkü bu dil sosyalizmin dilidir. Demokratik halklar Rus dilini öğreneceklerdir. Bu dil milletlerarası dünya dilidir.»⁽¹⁹⁾

Sovyetler Birliği'nin nüfuzlu adamlarından A.R. Zhdanov 26 Eylül 1946'da Pravda'da şunları yazmıştır : «Elbette bizim edebiyatımız burjuva sisteminden çok yüksek olan bizim sistemimizin akisidir. Burjuva kültüründen fevkalâde yüksek olan bu kültürün, cihanşümûl bir ahlâk maksadıyla diğer halklara öğretilmesi hakkına sahibiz. Bizim gibi bir millet nerede bulunur?»⁽²⁰⁾

Bu anlayışla hareket eden Sovyet yöneticileri kendi kültürlerini sosyalizmle özdeş ilân edip dünyaya yaimaktadırlar. Nihaî tahlilde bu; bir milletin millî kültürünü en doğru ve insanlara mutluluk verecek tek kültür olarak görüp bunu, diğer insanlara şu veya bu şekilde kabul ettirmesi demek olan emperyalizmden başka bir anlam taşımaz. Kremlin'in güttüğü politika-nın orijinal tarafı ise, klasik-ilkel sömürgecilik yerine modern sömürgeci-liğin geçmesi için yeni bir metod getirmiş olmasıdır.

Milliyetler Rusları Korkutuyor

Marks'ın bir asır önce korktukları insanlığın başına gelmişti. Marksiz-min, milliyetler konusunda, gerçeğe uymayan izahı, Rus emperyalizminin maşası olurken, bu yanlış düşünce pratikte Ruslar tarafından çürütüldü. Bizzat Rusya'nın hareket tarzı, milliyetin ihmal edilemeyecek bir gerçek olduğunu göstermiştir. Bu gerçeği kabule mecbur kalan Sovyet aydınları, bununla birlikte, diğer milletleri hâlâ «sınıf, üretim, barış, işçi hakları...» nutuklarıyla oyalamaktadırlar.

Moskova'nın ırkçı politikası tepki görmekte gecikmedi. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Rus hakimiyetine giren ülkelerden bir kısmı, uygulanan politikaların gerçek boyutlarını görerek Sovyet nüfuzundan kurtulmuşlar-dır. Çin, Yugoslavya, Arnavutluk gibi ülkeler, Sovyetlerin sosyalizmi istilâ aracı yaptığını ileri sürdüler, fakat gerçek sosyalizmi savunduklarını söy-lemelerine rağmen bu sefer de kendileri aynı hareket şeklini uyguladılar. Öte yandan Avrupa ülkelerinde de, Sovyet yayılcılığına tepki olarak «Millî Komünizm»ler ortaya çıktı. Artık Sovyetlerin öz kültürünü sosyalizm olarak sunması reddedilmektedir.

Tarihin akışı göstermektedir ki, beşeriyetin inkârı demek olan milli-yetlerin reddi ile Sovyetlerin varmak istediği hedef reaksiyonla karşılan-makta ve bu direnişlerin boyutları artarak devam etmektedir. Bu, tarihî olayların şahadeti ile tesbit edebileceğimiz bir gerçektir. Marksizmin iflâs eden «Milliyetler Tezi» gibi Sovyetlerin de uyguladığı emperyalist politika milliyetlerin direnişiyle yıkılacaktır. İşte Gorbaçov'un uygulamaya çalıştığı reformlar, bu yıkılış sürecini durdurmaya veya en azından yavaşlatmaya yö-neliktir. Dolayısıyla sadece Rus toplumunun varlığını ve bekasını kurtar-maya yöneliktir. Kırım Türklerinin vatanlarına dönebilmeleri için gerekli izin verilmesiyle, glastnostun her millet için uygulandığı söylenemez. Asıl önemli olanı Sovyet yönetimindeki milletlerin kendi kaderlerine sahip olma ve karar verme hakkına kavuşup kavuşmayacağıdır. Gorbaçov'un bu yol-da ne bir programı, ne de vaadi vardır. O'nun yaptığı, öncelikle, toprakların

% 3'üne sahip olan özel şahısların % 25'lik üretimi gerçekleştirmesine karşılık, % 97'sine tasarruf eden devlet çiftliklerinin nasıl olup da % 75'lik üretim yaptığı⁽²¹⁾ sorusuna cevap aramak ve nihayet daha çok özel mülkiyetle ekonomiyi düze çıkarmak arzudur.

Sonuç olarak, ülkemizde ve batı dünyasında sempati ile karşılanan Gorbaçov'un reformlarının, pek de fazla bir şey getirmeyeceğini, yalnız Rus toplumunun gelişmesine hizmet edeceğini, milliyetlerin bundan istifade edemeyeceğini söylemek, sanırım ki, yanlış olmaz.

(1) Gusstav A. Wetter, **Bugünkü Sovyet İdeolojisi**, I. C., s. 332-333.

(2) **A.g.e.**, s. 374-375.

(3) **A.g.e.**, s. 330.

(4) Z. Fahri Fındıkoğlu, **Karl Marks ve Sistemi**, s. 252.

(5) Leopold Schwarzschild, **Marks'ın Yıkılışı**, s. 228.

(6) Fındıkoğlu, **A.g.e.**, s. 113-114.

(7) **A.g.e.**, s. 116.

(8) Wolfgang Leonhard, **Bugünkü Sovyet İdeolojisi**, II. C., s. 99.

(9) A. Benningsen-C. Lemerrier Quelquejay, **Steppe Ezan Ssesleri**, s. 99.

(10) **A.g.e.**, s. 78.

(11) **A.g.e.**, s. 164.

(12) Hans Kohn, **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, s. 235.

(13) A. Benningsen-C.L. Quelquejay, **A.g.e.**, s. 10.

(14) H. Kohn, **A.g.e.**, s. 234.

(15) **A.g.e.**, s. 181.

(16) **A.g.e.**, s. 241.

(17) **A.g.e.**, s. 252.

(18) **A.g.e.**, s. 253.

(19) **A.g.e.**, s. 240-241.

(20) **A.g.e.**, s. 240.

(21) Prof. Dr. Metin Tamkoç'un 24 Mayıs 1988'de K.T.Ü.'de verdiği «Sovyetler Birliğinde Yeniden Yapılanma» konulu konferanstan.